
УДК 354.42

О.В. Левченко

Міністерство оборони України, Київ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: СТАН ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ

На основі аналізу стану нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки України визначено основні здобутки та недоліки у нормативно-правовому полі держави щодо забезпечення інформаційної безпеки. Розроблено пропозиції щодо вирішення існуючих проблем.

Ключові слова: державна інформаційна політика, інформаційна безпека, нормативно-правові засади державної політики у сфері інформаційної безпеки.

Вступ

Постановка проблеми. Аналіз літератури. В умовах швидкого формування і розвитку інформа-

ційного суспільства в Україні та глобального інформаційного простору, широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах життя особливого значення набувають про-

блеми інформаційної безпеки. На цей час в Україні існує ціла низка таких проблем у сфері інформаційно-психологічної безпеки, що мають загальносистемний характер – спостерігається інформаційна експансія з боку іноземних держав, яка проявляється в засиллі іноземної теле-, аудіо- та друкованої продукції в українському інформаційному просторі, виробленої на замовлення владних інститутів сусідніх країн з урахуванням їхніх ідеологічних пріоритетів та стратегічних цілей; здійснюється негативний внутрішній інформаційно-психологічний вплив, зокрема завдяки широкому використанню фінансово-промисловими групами підконтрольних ЗМІ для просування власних цілеспрямованих інформаційних трендів з метою досягнення певних політичних та/чи економічних інтересів.

Найбільш показовим прикладом зовнішнього інформаційного впливу на Україну слід вважати дії Російської Федерації щодо інформаційного забезпечення анексії Автономної Республіки Крим та організації сепаратистських заворушень у південно-східних регіонах нашої держави. З початку 2014 року з боку Росії здійснювався надпотужний інформаційно-психологічний тиск на населення України, нарощувалася інформаційна експансія в національний інформаційний простір, захоплювались стратегічні об'єкти української телекомунікаційної інфраструктури, потуралися права українських журналістів. Так, за даними громадської організації «Інститут масової інформації» з початку російської окупації Криму зафіксовано щонайменше 62 випадки грубих порушень свободи слова. Мали місце численні перешкоджання професійній діяльності журналістів, у тому числі, із загрозою їх життю.

Все це відбувається на тлі масованого і агресивного інформаційного наступу російської пропаганди, яка всупереч європейським стандартам у сфері засобів масової інформації намагається розпалювати в Україні, зокрема в Криму, на сході і півдні нашої держави міжнародну ворожнечу та сепаратистські настрої, посягає на державний суверенітет і територіальну цілісність України.

Зазначена складна ситуація стала можливою, насамперед, через відсутність узгодженої, послідовної та зваженої державної політики у сфері інформаційної безпеки України, низьку ефективність системи державного регулювання національним інформаційним простором, а також недосконалість та фрагментарність вітчизняного нормативно-правового поля у сфері інформаційної безпеки.

Тема захисту і розвитку національного інформаційного простору вже кілька десятиліть є приводом для запеклих наукових дискусій. Її розробляли такі закордонні фахівці, як М. Кастельс [1], А. Моль [2], З. Бжезинський [3], Д. Томпсон [4], Ф. Вільямс [5] та багато інших. З утвердженням незалежності

Української держави цю проблематику активно досліджують і вітчизняні науковці. Зокрема, питанням законодавчого регулювання в інформаційній сфері присвячені праці К. Белякова [6], Б. Кормича [7], В. Конач [8], Е. Демського [9], Й. Мастяниці [10] та інших.

Водночас існуючі виклики у сфері інформаційної безпеки зумовлюють необхідність подальшого комплексного вирішення всього спектра проблем в інформаційній сфері та ліквідації відставання у розвитку інформаційного законодавства з метою створення належних умов для організації заходів протидії інформаційно-психологічному впливу та забезпеченню інформаційної безпеки нашої держави.

Зазначене набуває особливої актуальності в умовах фактичної відсутності в Україні необхідних нормативно-правових засад забезпечення інформаційної безпеки.

Метою статті є аналіз стану нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки України та розробка пропозицій щодо вирішення існуючих проблем

Основний матеріал

Аналіз чинної нормативної бази показує, що поняття “інформаційна безпека України” досить широко застосовується в Конституції України та низці інших нормативно-правових актів, підготовлених і затверджених Верховною Радою, Президентом України, Кабінетом Міністрів, центральними органами виконавчої влади.

Так, ст. 17 Конституції наголошує, що забезпечення інформаційної безпеки – “одна з найважливіших функцій держави, справа всього українського народу” [11], а Закон України “Про Концепцію Національної програми інформатизації” проголошує, що “інформаційна безпека є невід’ємною частиною політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки” [12]. У ст. 23 “Воєнної доктрини України” прямо вказується, що “здійснення заходів щодо забезпечення інформаційної безпеки є одним із основних завдань Збройних сил України в мирний час”. А в ст. 20 зазначається, що характерними рисами сучасної збройної боротьби, серед іншого, є “зростання ролі і значущості протидії в інформаційній сфері, використання новітніх інформаційних технологій” [13].

У ст. 13 Закону України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки” надається визначення поняття “інформаційна безпека” – це “... стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через:

неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується;

негативний інформаційний вплив;
негативні наслідки застосування інформаційних технологій;
несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації” [14].

Разом з цим у Законі України “Про інформацію” визначення “інформаційна безпека” взагалі немає. А в Законі України “Про основи національної безпеки України”, який є основним орієнтиром забезпечення безпеки нашої держави, сутність “інформаційної безпеки” подано як невід’ємний складник національної безпеки України без точного визначення цього поняття [15].

Як бачимо, у наведених документах надаються лише загальні визначення терміну “інформаційна безпека” до того ж, не узгоджені між собою. Але ці документи не містять системних підходів до забезпечення інформаційної безпеки в Україні, не визначають суб’єктів інформаційної діяльності та не розподіляють повноважень між ними.

У той же час, більш нормативно опрацьованими є питання кібернетичної безпеки. Так, наказом Адміністрації Державної служби спеціального зв’язку та захисту інформації України від 10.06.2008 р. № 94 затверджено “Порядок координації діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військових формувань, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності з питань запобігання, виявлення та усунення наслідків несанкціонованих дій щодо державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах”.

Метою цього Порядку є організація координації діяльності з питань запобігання вчиненню порушень безпеки інформації в ІТС, виявлення та усунення наслідків інших несанкціонованих дій щодо державних інформаційних ресурсів в ІТС а також впровадження єдиної процедури надання суб’єктами координації інформації про вчинення та/або спроби вчинення несанкціонованих дій щодо державних інформаційних ресурсів в ІТС.

Проте цим документом не визначено механізм координації щодо діяльності з протидії інформаційним загрозам.

Вагомим зрушенням у нормативно-правовому регулюванні національної безпеки в інформаційній сфері загалом і на інформаційно-психологічному напрямі зокрема стало розроблення та введення в дію Доктрини інформаційної безпеки України (далі – Доктрина), яка була підготовлена на виконання Указу Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 березня 2008 року “Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України” від 24.04.2008 р. № 377.

Слід відзначити, що Доктрина стала першим вітчизняним нормативно-правовим документом, у якому проголошується особливе місце інформаційної безпеки в системі забезпечення національної безпеки, а саме з одного боку – як невід’ємного складника кожної зі сфер забезпечення національної безпеки і як важливої самостійної сфери забезпечення національної безпеки – з іншого боку [8].

Окрім того, важливою новацією Доктрини стало чітке виокремлення трьох головних напрямів державної політики у забезпеченні інформаційної безпеки України: технологічного розвитку, захисту інформації та “інформаційно-психологічного, зокрема щодо ...створення сприятливого психологічного клімату в національному інформаційному просторі” [17, ст. 4].

Стосовно інформаційно-психологічного напрямку в Доктрині визначаються такі життєво важливі інтереси особи, як захищеність від деструктивних інформаційно-психологічних впливів; суспільства – щодо збереження і примноження духовних, культурних і моральних цінностей Українського народу; держави – недопущення інформаційної залежності та блокади України, інформаційної експансії з боку інших держав та міжнародних структур [17, ст. 3].

Логічним і необхідним у розвиток Доктрини було б мати документи, які б послідовно деталізували її: Концепцію інформаційної безпеки України, Стратегію інформаційної безпеки України, Програму та плани імплементації положень попередніх документів. Але такі документи до сих пір не розроблені і не введені в дію.

Останнім часом розроблено низку нових законопроектів стосовно інформаційної безпеки держави, а саме “Про засади інформаційної безпеки України”, “Про кібернетичну безпеку України”, “Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення кібернетичної безпеки України”. У цих законопроектах частково враховано зазначені недоліки вітчизняного законодавства.

Слід зазначити, що події в інформаційному просторі України, викликані агресією з боку РФ, змусили керівництво держави до більш рішучих кроків у цей сфері. Виконуючий обов’язки Президента України, голова Верховної Ради України О. Турчинов 1 травня 2014 року підписав Указ № 449/2014 про рішення РНБО від 28 квітня 2014 року “Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України”. Відповідно до указу Кабмін має у місячний строк розробити законопроекти щодо протидії інформаційній агресії іноземних держав, передбачивши, зокрема, визначення механізму протидії негативному інформаційно-психологічному впливу, в тому числі шляхом заборони ретрансляції телевізійних каналів, а також щодо

запровадження для іноземних засобів масової інформації системи інформування та захисту журналістів, які працюють у місцях збройних конфліктів, вчинення терористичних актів, при ліквідації небезпечних злочинних груп". Також уряд повинен протягом місяця разом з СБУ і Національним інститутом стратегічних досліджень розробити проекти Стратегії розвитку інформаційного простору України та Стратегії кібернетичної безпеки України. А у тримісячний термін розробити проект нової редакції Доктрини інформаційної безпеки України.

Разом з цим, Кабмін має розробити і внести на розгляд парламенту законопроекти про внесення змін до законів "Про основи національної безпеки України", "Про інформацію", "Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах" та інші. Уряд має опрацювати питання щодо створення національної захищеної операційної системи, антивірусного програмного забезпечення, спеціальних програмних і технічних засобів захисту державних інформаційних ресурсів та інформаційно-комунікаційних мереж; ужити заходів щодо забезпечення поширення у світі об'єктивних відомостей про суспільно-політичну ситуацію в Україні, зокрема, шляхом створення відповідного медіахолдингу для підготовки якісного конкурентоздатного інформаційного продукту. На виконання зазначеного Указу проводиться певна робота щодо розробки нормативно-правових актів.

Проте, у проектах зазначених нормативно-правових актів, на жаль, не передбачаються заходи щодо створення в державі цілісної системи національної інформаційної безпеки. Вважаємо проблему створення такої системи ключовою у питанні забезпечення надійної інформаційної безпеки України. На наше глибоке переконання зазначена система має стати системоутворюючим чинником для більш ефективної реалізації державної інформаційної політики, надійної протидії деструктивному іноземному інформаційному впливу та інформаційним загрозам у цілому.

Отже, питання створення та функціонування системи інформаційної безпеки держави необхідно включати до проектів всіх ключових профільних документів і, в першу чергу, концептуальних.

З цією метою доцільно до змісту проекту нової Доктрини інформаційної безпеки України включити розділ "Система забезпечення інформаційної безпеки України", який викласти в такій редакції:

Система забезпечення інформаційної безпеки України призначена для реалізації державної політики в даній сфері.

Система забезпечення інформаційної безпеки України є частиною системи забезпечення національної безпеки держави і будується на основі розмежування повноважень органів законодавчої, вико-

навчої та судової влади в даній сфері, а також поєднання зусиль зазначених органів з метою підвищення ефективності їх діяльності.

1). Основні функції системи забезпечення інформаційної безпеки України є:

керівництво, координація та контроль діяльності органів державної влади, державних і міжвідомчих комісій, що вирішують завдання щодо забезпечення інформаційної безпеки України;

розробка нормативної правової бази в області забезпечення інформаційної безпеки держави;

створення умов для реалізації прав громадян і громадських об'єднань на дозволену законом діяльність в інформаційній сфері;

визначення та підтримка балансу між потребою громадян, суспільства та держави у вільному обміні інформацією та необхідними обмеженнями на розповсюдження інформації;

оцінка стану інформаційної безпеки України, виявлення внутрішніх і зовнішніх загроз та їх джерел;

визначення пріоритетних напрямків попередження, нейтралізації, локалізації загроз та ліквідації їх наслідків;

попередження, виявлення та протидія загрозам, пов'язаних із зазіханнями на законні інтереси громадян, суспільства і держави в інформаційній сфері;

розвиток вітчизняної інформаційної інфраструктури, а також виробництва телекомунікаційних та інформаційних засобів, підвищення їхньої конкурентоздатності на внутрішньому і зовнішньому ринку;

організація розробки загальнодержавних та відомчих програм забезпечення інформаційної безпеки, координація діяльності щодо їх реалізації;

здійснення єдиної технічної політики в сфері забезпечення інформаційної безпеки України;

організація фундаментальних і прикладних наукових досліджень у сфері забезпечення інформаційної безпеки держави;

забезпечення захист державних інформаційних ресурсів, об'єктів критичної інформаційної інфраструктури;

забезпечення контролю за створенням і використанням засобів захисту інформації за допомогою обов'язкового ліцензування діяльності в даній сфері та сертифікації засобів захисту інформації;

удосконалення та розвиток єдиної системи підготовки кадрів у сфері інформаційної безпеки України;

здійснення міжнародного співробітництва в сфері забезпечення інформаційної безпеки, представлення інтересів України у відповідних міжнародних організаціях.

Компетенція органів державної влади України, інших державних органів, що входять до складу си-

стеми забезпечення інформаційної безпеки держави та її підсистем, визначається законами України, нормативними правовими актами Президента України і Кабінету Міністрів України.

2). Основні складові системи забезпечення інформаційної безпеки України

Об'єкти інформаційної безпеки України

Об'єктами інформаційної безпеки України є:

людина і громадянин – їхні конституційні права і свободи, фізичне та психологічне здоров'я, захищеність від негативного впливу інформаційних технологій та інформації;

суспільство і держава – захищеність їх законних інтересів в інформаційній сфері;

інформаційні ресурси та інформаційна інфраструктура – їх цілісність, доступність та захищеність.

Суб'єкти системи забезпечення інформаційної безпеки України

Суб'єктами системи забезпечення інформаційної безпеки України є:

Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, визначені законодавством центральні органи виконавчої влади, державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, прокуратура України та інші органи охорони правопорядку, судові органи, які віднесені до суб'єктів забезпечення національної безпеки України;

центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом у сфері інформаційної безпеки (пропонується створити);

Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, розвідувальний орган Міністерства оборони України, Державна прикордонна служба України, Збройні Сили України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України;

державні і недержавні засоби масової інформації, підприємства, заклади, установи та організації різних форм власності, що здійснюють інформаційну діяльність;

наукові установи і навчальні заклади України, які здійснюють наукові дослідження та підготовку фахівців за різними напрямками інформаційної діяльності, в сфері інформаційного права та інформаційної безпеки.

Президент України як глава держави, гарант державного суверенітету і територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України та Голова Ради національної безпеки і оборони України, здійснює

загальну координацію з питань забезпечення інформаційної безпеки України.

Верховна Рада України в межах повноважень, визначених Конституцією України, формує державну політику і законодавчу базу в інформаційній сфері та здійснює контроль за практичним застосуванням законодавчих актів у діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки та їх посадових осіб.

Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади в межах повноважень, визначених Конституцією і законами України реалізує державну політику в інформаційній сфері, координує і контролює діяльність центральних органів виконавчої влади щодо забезпечення інформаційної безпеки України.

Центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом у сфері інформаційної безпеки забезпечує реалізацію єдиної державної політики, здійснює державне регулювання з питань інформаційної безпеки та функціональну координацію діяльності державних органів щодо забезпечення інформаційної безпеки.

Рада національної безпеки і оборони України проводить роботу з виявлення та оцінки загроз інформаційній безпеці України, оперативно розробляє проекти рішень Президента України по недопущенню таких загроз, розробляє пропозиції в сфері забезпечення інформаційної безпеки України, а також пропозиції по уточненню окремих положень даної Доктрини.

Центральні органи виконавчої влади забезпечують виконання законодавства України, рішень Президента України в сфері забезпечення інформаційної безпеки; у межах своєї компетенції розробляють нормативно-правові акти в цій сфері і представляють їх у встановленому порядку Президенту України та до Кабінету Міністрів України.

Міжвідомчі та державні комісії, що створюються Президентом України та Кабінетом Міністрів України, вирішують відповідно до наданим їм повноваженням завдання забезпечення інформаційної безпеки України.

Органи місцевого самоврядування забезпечують дотримання законодавства України в сфері забезпечення інформаційної безпеки держави.

Органи судової влади здійснюють правосуддя за справами про злочини, пов'язані із зазіханням на законні інтереси людини, суспільства і держави в інформаційній сфері і забезпечують судовий захист громадян та суспільних об'єднань.

Висновки

Таким чином, хоча основи інформаційного законодавства України у сфері інформаційної безпеки вже є, однак воно потребує подальшого розвитку та

вдосконалення з багатьох аспектів у відповідних законах і Доктрині інформаційної безпеки України.

При цьому забезпечення інформаційного суверенітету та гарантування інформаційної безпеки України з правової точки зору повинно включати:

визначення та уніфікацію загальних положень законодавства; засад і норм регулювання інформаційних відносин у різних галузях суспільної діяльності та сферах національної безпеки;

визначення та забезпечення державою стратегічних напрямів розвитку і захисту національного інформаційного простору, цілісної державної інформаційної політики;

визначення норм, засад і меж діяльності вітчизняних і зарубіжних суб'єктів інформаційних відносин у національному інформаційному просторі України;

визначення засад, принципів, методів що захищують національних інтересів України як у вітчизняному, так і в світовому інформаційному просторі та міжнародних інформаційних відносинах

Список літератури

1. Кастельс, М. Информационная эпоха : экономика, общество и культура / М. Кастельс. – М., 2000. – 395 с.
2. Моль, А. Социодинамика культуры : пер. с фр. / А. Моль. – М., 1973. – 39 с.
3. Бжезинский З. Большая шахматная доска / З. Бжезинский. – М., 1998. – С. 3-39.
4. Thompson, D. The Democratic Citizen : Social Science and Democratic Theory in the Twentieth century / D. Thompson. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1970. – 273 p.
5. Williams, F. Research Methods and New Media / F. Williams. – New York : Doubleday, 1998. – 431 p.
6. Бляков, К. І. Проблеми законодавчого регулювання у сфері користування інформацією з обмеженим доступом в Україні / К.І. Бляков, Ю.П. Мірошник // Стратегічна панорама. – 2004. – № 3. – С. 171-177.
7. Кормич Б.А. Правова регламентація інформаційної безпеки держави / Б.А. Кормич // Держава і право: зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. – Вип. 17. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. – С. 193-198.

8. Колах В.К. Нормативно-правові засади державної політики України у сфері інформаційно-психологічної безпеки / В.К. Колах // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 3(24). – С. 152-157.

9. Демський Е. Співвідношення адміністративної і господарської відповідальності / Е. Демський // Юридична Україна. – 2005. – № 9. – С. 24-30.

10. Масляниця Й.У. Інформаційні ресурси України : проблеми державного управління : монографія / Й.У. Масляниця, О.В. Соснін, Л.Є. Шиманський. – К.: НІСД, 2002. – 141 с.

11. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/1159>.

12. Про Концепцію Національної програми інформатизації: закон України від 04.02.1998 р. № 75/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27-28. – Ст. 182.

13. Про Военну доктрину України : указ Президента України від 15.06.2004 р. № 648/2004. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/648/2004>.

14. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : закон України від 09.01.2007 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.

15. Про основи національної безпеки України: закон України (із змінами, внесеними згідно із законами від 15.12.2005 р. № 3200-IV // ВВР. – 2006. – № 14. – Ст. 116 ; від 01.07.2010 р. № 2411-VI // ВВР. – 2010. – № 40. – Ст. 527) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

16. Про Стратегію національної безпеки України : указ Президента України від 12.02.2007 р. № 105/2007. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/5728.html>.

17. Про Доктрину інформаційної безпеки України: указ Президента України від 8.07.2009 р. № 514/2009. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/9570.html>.

18. Про Концепцію державної інформаційної політики : проект Закону України від 13.10.2010 р. № 7251. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?

Надійшла до редколегії 9.07.2014

Рецензент: д-р військ. наук, доцент О.А. Ляшшов, Міністерство оборони України, Київ.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ: СОСТОЯНИЕ И ПУТИ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМ

А.В. Левченко

На основе анализа состояния нормативно-правового регулирования информационной безопасности Украины определены основные достоинства и недостатки в нормативно-правовом поле государства по обеспечению информационной безопасности. Разработаны предложения по решению существующих проблем.

Ключевые слова: государственная информационная политика, информационная безопасность, нормативно-правовые основы государственной политики в сфере информационной безопасности.

NORMATIVE-LEGAL REGULATION TO UKRAINE'S INFORMATION SECURITY: CONDITION AND WAYS OF THE PROBLEMS DECISION

O.V. Levchenko

On base of the analysis of the condition normative-legal regulation to information safety of the Ukraine are determined main value and defect in normative field state on provision of information security. The designed offer on decision existing problems.

Keywords: state information policy, information security, normative-legal bases state politicians in sphere of information security.